

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών**

**Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Τομέας Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης**

**Εισηγμένη εφυαλωμένη κεραμική από
θέσεις της Αργολίδας στην περίοδο της
φραγκοκρατίας και της α' βενετοκρατίας
(13ος – α' μισό 16ου αι.)**

**ΜΕΤΑΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ**

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Επιβλέπων καθηγητής: ΠΛΑΤΩΝ ΠΕΤΡΙΔΗΣ

Αθήνα 2019

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1210/12–1388)

Στο πλαίσιο της Δ' Σταυροφορίας και μετά τη νίκη τους επί του Ναυπλιέα άρχοντα Λέοντα Σγουρού, οι σταυροφόροι κατέλαβαν το 1210 το Ναύπλιο και το 1212 το Άργος. Στη συνέχεια, οι αργολικές κτήσεις παραχωρήθηκαν στον μέγα κύρη των Αθηνών, Όθωνα de La Roche, ως προσωπικά φέουδα, για τη συμβολή του στην κατάκτησή τους.

Το 1308 το δουκάτο των Αθηνών, μαζί και η Αργολίδα, εισήλθαν στην κυριαρχία του οίκου των De Brienne. Το 1311 οι Καταλανοί υπέταξαν το δουκάτο χωρίς να καταφέρουν να κατακτήσουν την Αργολίδα, η οποία παρέμεινε υπό την επικυριαρχία των εξόριστων Γάλλων δουκών. Το 1356, μετά τον θάνατο της Ισαβέλλας de Brienne, η Αργολίδα πέρασε στην επικυριαρχία του γαλλικού οίκου των D'Enghien.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ (ΝΑΥΠΛΙΟ: 1388–1540, ΑΡΓΟΣ: 1394–1463)

Στις 12 Δεκεμβρίου του 1388, η Μαρία d'Enghien υπέγραψε την παραχώρηση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων επί της Αργολίδας στη Βενετία. Έτσι ξεκίνησε η περίοδος της πρώτης βενετοκρατίας στην περιοχή, η οποία υπήρξε αρκετά παραχώδης, ιδίως στο ξεκίνημα και το τέλος της.

Τον χειμώνα του 1388, ο Nerio Acciaiuoli κατέλαβε το Άργος με τη βοήθεια του δεσπότη του Μορέως, Θεόδωρου Α' Παλαιολόγου (1387–1407), πριν προλάβει να εγκατασταθεί εκεί ο πρώτος Βενετός διοικητής. Τελικά, το 1394 ο Παλαιολόγος παρέδωσε το Άργος, μαζί με τα κάστρα της Θερμησίας και του Κιβερίου στη Βενετία, με σχετική συμφωνία που υπεγράφη στη Μεθώνη.

Η Αργολίδα διαιρέθηκε διοικητικά από τους Βενετούς σε δύο αυτοτελείς ενότητες, με έδρα το Άργος και το Ναύπλιο αντίστοιχα. Ωστόσο, το 1397, οι Τούρκοι, υπό τον Γιακούμπ πασά, επέδραμαν στον αργολικό κάμπο και το Άργος. Οι συνέπειες για την περιοχή και την πόλη του Άργους ήταν καταστροφικές και ανάγκασαν τους Βενετούς να αναλάβουν δραστικά μέτρα για την εξομάλυνση της κατάστασης. Ένα από αυτά ήταν οι εποικισμοί Αλβανών και άλλων εποίκων στην περιοχή, καθώς και η παραχώρηση γαιών προς καλλιέργεια στους νέους εποίκους.

Στις αρχές Απριλίου του 1463, ο Τούρκος διοικητής της Πελοποννήσου, Ισά

μπής, κατέλαβε το Άργος. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την απώλεια της Εύβοιας το 1470, ώθησε τους Βενετούς στην ανάληψη εκτεταμένων οχυρωματικών έργων στο Ναύπλιο, που αποσκοπούσαν στη θωράκιση της πόλης.

Το 1540, στο πλαίσιο του τρίτου βενετοτουρκικού πολέμου (1537–1540) και ύστερα από πολύμηνη πολιορκία, οι Τούρκοι κατέλαβαν τελικά το Ναύπλιο.

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΜΕΤΑΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Αντικείμενο της παρούσας μεταδιδακτορικής έρευνας υπήρξε η καταγραφή και μελέτη της εισηγμένης εφυσλωμένης κεραμικής που έχει βρεθεί σε διάφορες θέσεις της Αργολίδας στις περιόδους της φραγκοκρατίας και της πρώτης βενετοκρατίας της περιοχής (13ος – α΄ μισό 16ου αι.).

Συνολικά μελετήθηκαν 797 διαγνωστικά θραύσματα (και σε σπανιότερες περιπτώσεις αγγεία) σε σύνολο 5.077 οστράκων (ή αγγείων) προερχόμενων από σωστικές ανασκαφές των τοπικών Εφορειών Αρχαιοτήτων (5ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, 25ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Δ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων). Σημειώνεται ότι το εξετασθέν υλικό, στη συντριπτική του πλειονότητα, καταγράφηκε και μελετήθηκε για πρώτη φορά.

Όσον αφορά το Άργος, το εξετασθέν υλικό προέρχεται από τις ακόλουθες σωστικές ανασκαφές:

1. Οικόπεδο ΑΤΕ, οδός Δαναού & Εθνικής Αντίστασης
2. Οικόπεδο Γιαννικάκη, οδός Πασχαλινοπούλου
3. Οικόπεδο Γκαλέτση, οδός Ιακώβου Μάνου
4. Οικόπεδο Θηβαίου, οδός Φειδωνος
5. Οικόπεδο Καρδαρά, οδός Χατζή
6. Οικόπεδο Κεχαγιά, πάροδος Θεάτρου
7. Οικόπεδο Γ. Κοντογιάννη, οδός Καποδιστρίου
8. Οικόπεδο Σπ. Κοντογιάννη, προέκταση Εθνικής Αντίστασης
9. Οικόπεδο Κοντογιάννη – Παρασκευόπουλου, οδός Αγίου Κωνσταντίνου & Εθνικής Αντίστασης
10. Οικόπεδο Κωστάκη, οδός Μπουσουλοπούλου
11. Οικόπεδο Μακρυγιάννη, οδός Ιακώβου Μάνου
12. Οικόπεδο Μιχαλάκη, οδός Άνδρου & Σερίφου

13. Οικόπεδο Μπελερή, οδός Παπανικολή
14. Οικόπεδο Ντίνη, οδός Χατζή
15. Οικόπεδο Ξακουστή – Ξιξή, πάροδος Καποδιστρίου
16. Οικόπεδο ΟΤΕ, οδός Εθνικής Αντίστασης
17. Οικόπεδο Περδικάρη, πάροδος Δαναού
18. Οικόπεδο Σελλή, οδός Δαναού & Ιακώβου Μάνου
19. Οικόπεδο Σελλή, οδός Αγίου Κωνσταντίνου
20. Οικόπεδο Σκλήρη, οδός Χατζή
21. Οικόπεδο Τριανταφύλλου, πάροδος Χατζή
22. Οικόπεδο Φλώρου, οδός Μεσσηνίας και Αρκαδίας
23. Οικόπεδο Χριστάκου, οδός Εμμ. Ρούσσου

Όσον αφορά το Ναύπλιο, το εξετασθέν υλικό προέρχεται από τις ακόλουθες σωστικές ανασκαφές:

1. Κάστρο Ακροναυπλίας, Ανασκαφή 1971
2. Κάστρο Ακροναυπλίας, Ανασκαφή 1997
3. Κάστρο Ακροναυπλίας, Ανασκαφικοί καθαρισμοί 2011–2014
4. Πύλη της Ξηράς, Ανασκαφές 1994–1997
5. Οικόπεδο Κανελλόπουλου, οδός Εθνικής Αντίστασης & Ζυγομαλά
6. Οικία Διοΐλη, οδός Καποδιστρίου & Ευθυμιοπούλου

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι το 2012 δημοσιεύτηκε σε ειδική μονογραφία από την Αναστασία Γιαγκάκη, κατά τρόπο αναλυτικό και εμπεριστατωμένο, η εφυσωμένη κεραμική που βρέθηκε στην ανασκαφή της περιοχής των «Αγίων Θεοδώρων» στο κάστρο της Ακροναυπλίας.¹ Τα πορίσματα της Α. Γιαγκάκη, σε συνδυασμό με τα πορίσματα του παρόντος υλικού από τις υπόλοιπες ανασκαφικές έρευνες στο κάστρο της Ακροναυπλίας, εμπλουτίζουν σημαντικά τις γνώσεις μας για τον σπουδαίο αυτό χώρο, που αποτελεί τον πρώτο οργανωμένο οικισμό του Ναυπλίου από την αρχαιότητα έως τον όψιμο 15ο αιώνα περίπου.

Το σχετικό υλικό από την κάτω πόλη του Ναυπλίου υπήρξε λιγοστό. Αυτό οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στο ότι από το 1962 η κάτω πόλη του Ναυπλίου αποτελεί διατηρητέο οικισμό, γεγονός που συνεπάγεται την πραγματοποίηση ελάχιστων ανασκαφών στο συγκεκριμένο τμήμα της πόλης.

Όσον αφορά την υπόλοιπη Αργολίδα, οι πραγματοποιηθείσες ανασκαφές είναι

¹ Βλ. Γιαγκάκη 2012. Η συγκεκριμένη ανασκαφική έρευνα πραγματοποιήθηκε το 1972, υπό τη διεύθυνση του Παύλου Λαζαρίδη.

λιγοστές και συνδέονται κυρίως με εκκλησίες και έργα που έλαβαν χώρα σε αυτές. Στην παρούσα πραγματεία περιλαμβάνεται υλικό από τις ακόλουθες περιοχές, που χωροθετούνται κυρίως μεταξύ Άργους και Ναυπλίου:

1. Ασίνη, Ανασκαφικοί καθαρισμοί στις μεσαιωνικές οχυρώσεις (θέση «Καστράκι»)
2. Μέρμπακα, Ναός Κοίμησης Θεοτόκου
3. Πλατανίτι, Ναός Μεταμόρφωσης Σωτήρος
4. Χώνικα, Ναός Παναγίας/Κοίμησης Θεοτόκου
5. Λίμνες, Θέση Μιγιά

ΔΟΜΗ ΜΕΤΑΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ο τόμος I της παρούσας πραγματείας διακρίνεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει την παρουσίαση του υλικού, το οποίο διακρίνεται σε πέντε ευρείες ομάδες:

1. Κεραμική που ακολουθεί τα πρότυπα της βυζαντινής παράδοσης (υστεροβυζαντινή & μεταβυζαντινή)
2. Ιταλική κεραμική
3. Ισπανική κεραμική
4. Κινεζική κεραμική
5. Οθωμανική κεραμική

Εντός των ευρύτερων αυτών ομάδων, το υλικό έχει ταξινομηθεί σε κατηγορίες με κριτήριο τα κύρια κατασκευαστικά του χαρακτηριστικά, σε συνάρτηση πάντοτε με τα στοιχεία που μας παραδίδονται από τη σχετική βιβλιογραφία.

Σε κάθε κατηγορία δίνονται στοιχεία για την ονομασία και την ταξινόμησή της, για τα κέντρα παραγωγής και τη διασπορά της. Ακολουθεί η κατά το δυνατόν σφαιρική εξέταση των αργολικών δειγμάτων που εντάσσονται στην εκάστοτε κατηγορία. Πιο συγκεκριμένα εξετάζεται η κεραμική ύλη, το σχήμα, το επίχρισμα, η εφύαλωση και η διακόσμησή τους, πάντοτε σε αντιπαραβολή με τα στοιχεία που παραδίδονται από τη βιβλιογραφία. Τέλος, δίνονται στοιχεία χρονολόγησης.

Στο δεύτερο μέρος επιχειρείται η συνθετική εξέταση του υλικού με έμφαση στα πρωτογενή κεραμολογικά δεδομένα που προκύπτουν από το εξετασθέν υλικό, καθώς και στα τεκμήρια που μας δίνει το τελευταίο για την ιστορία και την τοπογραφία της περιοχής. Παράλληλα, παρουσιάζονται ορισμένα βασικά στοιχεία του

υλικού πολιτισμού κυρίως της περιόδου της πρώτης βενετοκρατίας, όπως είναι γνωστά από τις πηγές της περιόδου.

Στον τόμο ΙΙ, που αποτελεί τον εκτενή κατάλογο της παρούσας μεταδιδακτορικής έρευνας, έχουν συμπεριληφθεί τα πιο αντιπροσωπευτικά δείγματα. Σε κάθε λήμμα δίνονται τα «στοιχεία ταυτότητας» του κάθε δείγματος, δηλαδή τα ανασκαφικά δεδομένα, οι διαστάσεις, ο πηλός, το σχήμα, το τυχόν επίχρισμα, η εφυσάλωση, η διακόσμηση, η χρονολόγηση και η τυχόν δημοσίευσή του. Παράλληλα, δίνονται στοιχεία για τυχόν παρόμοια δείγματα στο εξετασθέν υλικό, καθώς και για παράλληλα στη βιβλιογραφία. Κάθε λήμμα συνοδεύεται από φωτογραφία τόσο της εσωτερικής όσο και της εξωτερικής πλευράς του κεραμικού, ενώ όπου κρίνεται απαραίτητο υπάρχει και σχεδιαστική τομή.²

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Πρωταρχικός στόχος της συγκεκριμένης έρευνας υπήρξε η σωστή κατηγοριοποίηση της εξεταζόμενης κεραμικής, γεγονός που ναι μεν φαντάζει αυτονόητο, ωστόσο στην πράξη αποδείχθηκε ιδιαίτερα απαιτητικό για πολλούς λόγους, που θα μπορούσαν να συνοψιστούν στους ακόλουθους:

- Ύπαρξη πολλών κατηγοριών, ιδίως στην ύστερη- & μεταβυζαντινή εφυσωμένη και την ιταλική κεραμική, με όχι πάντοτε σαφή κριτήρια κατηγοριοποίησης, όπως συμβαίνει για παράδειγμα με την κεραμική Ζευξίππου και τις μιμήσεις ή απομιμήσεις της, καθώς και το λεγόμενο *Stile Severo* της ιταλικής μαγιόλικα.
- Η αποσπασματική διατήρηση της πλειονότητας του εξετασθέντος υλικού αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την κατηγοριοποίηση αρκετών θραυσμάτων. Αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο σε κατηγορίες όπως η πρώιμη αναγεννησιακή μαγιόλικα με μπλε χρώμα (*Blue on White maiolica*).
- Πολύ σημαντικό πρόβλημα αποτέλεσε η μη δημοσίευση αντιπροσωπευτικών φωτογραφιών (και δη έγχρωμων) σε πολλές μελέτες. Η ύπαρξη καλών φωτογραφιών στην περίπτωση της μεσαιωνικής και μετα-μεσαιωνικής εφυσωμένης κεραμικής αποτελεί τη «βάση» της κεραμολογικής έρευνας, ούτως ώστε οι ειδήμονες να είναι σε θέση να διαμορφώσουν δική τους άποψη για το δημοσιευμένο υλικό, αλλά και τα γραφόμενά μας να μπορούν να ελεγχθούν από

² Τα σχέδια έχουν πραγματοποιηθεί από τη γράφουσα.

την επιστημονική κοινότητα. Άλλωστε στην εποχή μας αυτό είναι εφικτό με τις ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις και τα διαδικτυακά επιστημονικά περιοδικά.

Άλλοι ανασταλτικοί παράγοντες της έρευνας υπήρξαν οι ακόλουθοι:

- Η έλλειψη δημοσιευμένου υλικού από αρκετές περιοχές του ελλαδικού χώρου (και όχι μόνο). Μας λείπει η εκτενής δημοσίευση υλικού από σημαντικά αστικά κέντρα της εποχής.
- Η έλλειψη ή η σπανιότητα καλά χρονολογημένων συνόλων, κάτι που αποτελεί κοινό τόπο στη μεσαιωνική κεραμική. Σε πολλές κατηγορίες, αν όχι στις περισσότερες, υπάρχει σοβαρό ζήτημα με τις χρονολογήσεις, γεγονός ιδιαίτερα έντονο στην ιταλική κεραμική. Το πρόβλημα έχει ενταθεί το τελευταίο διάστημα με τη ριζική αναχρονολόγηση της ιταλικής κεραμικής της «Φραγκικής Συνοικίας» της Κορίνθου από τον Guy Sanders, ο οποίος μεταθέτει τις πρώτες ιταλικές εισαγωγές στην Κόρινθο κατά έναν περίπου αιώνα (από τα μέσα/γ' τέταρτο του 13ου στα μέσα του 14ου αιώνα).³
- Ένα άλλο θέμα που εντοπίζεται και στη μεσοβυζαντινή εφυσλωμένη κεραμική, είναι η ανάγκη ύπαρξης μιας κοινής και ευρέως αποδεκτής ορολογίας για ορισμένες κατηγορίες, όπως είναι για παράδειγμα η περίπτωση της RMR και του Stile Severo.
- Άλλος παράγοντας δυσκολίας ως προς την αποτίμηση του υλικού, υπήρξε η εξαιρετική συνθετότητα που παρουσιάζει η εξεταζόμενη εποχή με τη δημιουργία πολλών κρατιδίων μετά τον κατακερματισμό της βυζαντινής αυτοκρατορίας, καθώς και τη συχνή εναλλαγή κυριάρχων.

Η ΕΙΣΗΓΜΕΝΗ ΕΦΥΣΛΩΜΕΝΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΣΤΗΝ ΑΡΓΟΛΙΔΑ (13ος – α' μισό 16ου αι.)

Ι. ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΤΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

Στο Ναύπλιο και το Άργος έχει βρεθεί ένα πολύ αντιπροσωπευτικό δείγμα της λεγόμενης κεραμικής Ζευξίππου (Zeuxippos Ware). Η κεραμική αυτή εντοπίζεται σε μικρή συνήθως ποσότητα, κυρίως σε παράκτια κέντρα στη Θράκη, τη Μαύρη

³ Βλ. Sanders 2016· 2018.

Θάλασσα, τη Μικρά Ασία, την Κύπρο, τη Μέση Ανατολή, ακόμα και την Αίγυπτο.

Στο Ναύπλιο και το Άργος έχουν βρεθεί επίσης αρκετά θραύσματα που αποτελούν μιμήσεις ή απομιμήσεις της κεραμικής Ζευξίππου (Zeuxiprus Derivatives).

Η υστεροβυζαντινή παραγωγή της Θεσσαλονίκης, η οποία χαρακτηρίζεται τελευταία στη διεθνή βιβλιογραφία ως "Thessaloniki Ware", αριθμεί αρκετά δείγματα στα δύο αργολικά κέντρα, στοιχείο που είχε εντοπιστεί από την Αναστασία Γιαγκάκη στη μελέτη του υλικού της ανασκαφής των «Αγίων Θεοδώρων» στο κάστρο της Ακροναυπλίας.⁴ Στον ελλαδικό χώρο, η παραγωγή της Θεσσαλονίκης έχει εντοπιστεί στη Θήβα, τη Χαλκίδα, το Αλιβέρι, τη Σκύρο, τα Ίσθμια, την Κόρινθο, το Λεοντάρι, την Κρήτη και τη Ρόδο.

Όσον αφορά την παραγωγή των Σερρών, δεν εντοπίστηκε στο εξετασθέν υλικό. Συνεπώς, η παρουσία της στην Αργολίδα αντιπροσωπεύεται μόνο από ένα θραύσμα που έχει βρεθεί στο Άργος.⁵

Ορισμένα θραύσματα ύστερης εγχάρακτης κεραμικής του εξετασθέντος υλικού ξεχωρίζουν για την καλή τους ποιότητα, που είναι φανερή κυρίως στην εφυάλωσή τους και δευτερευόντως στο σχήμα τους. Η διακόσμηση σε αυτά τα αγγεία είναι καλής ποιότητας μεν, αλλά απλή, αποτελούμενη κυρίως από εγχάρακτους δακτυλίους. Στις περιπτώσεις που υπήρχαν πληρέστερες δημοσιεύσεις, κατέστη δυνατό να απομονωθεί μια μικρή, καλής ποιότητας, ομάδα, η οποία χαρακτηρίζεται από τη σκουροκάστανη στιλπνή της εφυάλωση: πιθανολογείται η προέλευσή της από τη Μικρά Ασία, όπου φαίνεται να επιχωριάζει η συγκεκριμένη κεραμική, και πιο συγκεκριμένα από τα εργαστήρια της Αναίας.

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι μεγάλο τμήμα της υστεροβυζαντινής και μεταβυζαντινής κεραμικής που έχει βρεθεί στην Αργολίδα θα μπορούσε να αποδοθεί σε τοπικά εργαστήρια. Πρόκειται κυρίως για κεραμική μέτριας ή και χαμηλής ποιότητας που ακολουθεί τις γενικές τάσεις της υστεροβυζαντινής παράδοσης με απλές εγχάρακτες ή έγχρωμες εγχάρακτες διακοσμήσεις.

Ομοίως και στην περίπτωση της μεταβυζαντινής έγχρωμης εγχάρακτης κεραμικής, υπάρχει ένας ικανός αριθμός δειγμάτων που δεν κατέστη δυνατό να αποδοθούν σε συγκεκριμένες παραγωγές, κυρίως ελλείψει δημοσιεύσεων παρόμοιου υλικού από άλλες περιοχές. Δύο είναι οι παραγωγές που πιθανολογείται η προέλευσή τους. Η μία είναι η λεγόμενη παραγωγή της Λήμνου (Lemnos Ware). Η κεραμική

⁴ Γιαγκάκη 2012, 193–194.

⁵ Bakourou, Katsara, Kalamara 2003, 234.

αυτή έχει βρεθεί στη Θράκη και σε αρκετά νησιά του Αιγαίου (Σαμοθράκη, Θάσος, Σκύρος, Πάρος, Νάξος, Ρόδος). Στην Πελοπόννησο δεν είναι γνωστά, από όσο γνωρίζω, δείγματα αυτής της κεραμικής. Ωστόσο, αυτό ίσως οφείλεται στη σπανιότητα των δημοσιεύσεων της μεταβυζαντινής κεραμικής.

Η άλλη παραγωγή έχει στοιχεία που παραπέμπουν σε συγκεκριμένο εργαστήριο, το οποίο δεν αποκλείεται να είναι αθηναϊκής προέλευσης. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ομοιότητα ορισμένων δειγμάτων της συγκεκριμένης παραγωγής με την ιταλική αρχαϊκή εγχάρακτη κεραμική.

ii. ΙΤΑΛΙΚΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ

Δείγματα ιταλικής κεραμικής εμφανίζονται για πρώτη φορά στην Αργολίδα στην περίοδο της φραγκοκρατίας, πιθανώς από τα μέσα του 13ου αιώνα και εξής.⁶ Αυτό παρατηρείται ευρύτερα στα σταυροφορικά κράτη που δημιουργήθηκαν μετά τον διαμελισμό της βυζαντινής αυτοκρατορίας, αλλά και σε περιοχές πλησίον της Αδριατικής, και συνδέεται –εκτός των άλλων– με την ανάπτυξη ενός νέου προϊόντος, της ιταλικής μαγιόλικα.

Η ιταλική κεραμική έχει τη μερίδα του λέοντος στην εισηγμένη κεραμική της Αργολίδας, με υψηλό αριθμό διαγνωστικών δειγμάτων, επιβεβαιώνοντας ως προς αυτό τα πορίσματα της έρευνας της Αναστασίας Γιαγκάκη για τους «Αγίους Θεοδώρους» στο κάστρο της Ακροναυπλίας.⁷ Η μεγαλύτερη συγκέντρωση παρουσιάζεται στο Ναύπλιο. Στο Άργος, η πλειονότητα ανήκει στον 13ο–14ο αιώνα, στη δε υπόλοιπη Αργολίδα η ιταλική κεραμική δεν αποτελεί συχνό εύρημα.

Στο εξετασθέν υλικό αναγνωρίστηκαν σχεδόν όλες οι βασικές κατηγορίες της ιταλικής κεραμικής του 13ου–16ου αιώνα: *protomaiolica*, *invetriata/ingobbiata policroma tipo RMR*, *maiolica arcaica*, *ceramica tipo Santa Croce*, *Veneto Ware*, *graffita tipo San Bartolo*, *graffita arcaica*, *graffita arcaica tardiva*, *graffita monocroma*, *graffita rinascimentale*, *graffita a punta e a stecca*, *graffita a stecca*, *graffita a fondo ribassato*, *Blue on White maiolica*, *zaffera a rilievo*, *maiolica con decoro "alla porcellana"*, *maiolica policroma/rinascimentale*.

Ποσοτικά, οι πιο αντιπροσωπευτικές κατηγορίες με μεγάλη διαφορά από τις

⁶ Όπως προαναφέρθηκε, θα πρέπει να έχουμε υπόψη ότι οι χρονολογήσεις της ιταλικής κεραμικής ενδέχεται να αλλάξουν, μετά τη ριζική αναχρονολόγηση του σχετικού υλικού της Κορίνθου από τον Guy Sanders.

⁷ Γιαγκάκη 2012, 195 κ.α.

υπόλοιπες είναι η μαγιόλικα Blue on White και η graffita arcaica. Ακολουθούν η graffita rinascimentale και η maiolica rinascimentale.

Ειδικότερα όσον αφορά το Ναύπλιο, από το εξεταζόμενο υλικό γίνεται σαφές ότι οι ανάγκες της Αργολίδας και δη του Ναυπλίου σε εισηγμένη κεραμική στην εξεταζόμενη εποχή καλύπτονταν κατά κανόνα από την ιταλική κεραμική, η οποία εντυπωσιάζει με την ποικιλία της. Υπάρχουν και λίγες περιπτώσεις όπου έχουμε δείγματα σπάνιας πολυτελούς κεραμικής, όπως το θραύσμα «ιστορημένης» μαγιόλικα (*maiolica istoriata*).

Στην Πελοπόννησο, οι περιοχές όπου επίσης έχει βρεθεί υψηλό ποσοστό ιταλικής κεραμικής είναι η Κόρινθος, το Χλεμούτσι, η Γλαρέντζα και η Πάτρα. Ιταλική κεραμική, σε μικρότερη ποσότητα, έχει βρεθεί στα Ίσθμια, τη Νεμέα, την Ασέα, το Λεοντάρι, την αρχαία Μεσσήνη, τη Μεθώνη, το Βασιλίτσι Μεσσηνίας, τη Μονεμβασιά και τα Κύθηρα.

Στο κάστρο της Ακροναυπλίας έχει βρεθεί κακοψημένο κανάτι (α/α 248) με αμελή διακόσμηση γαλάζιου χρώματος με μέταλλιο πλαισιωμένο από το γνωστό «κλιμακωτό» μοτίβο, που περικλείει σταυρόσχημο θέμα ή ρόδακα, μιμούμενο την ιταλική Blue and White μαγιόλικα και τα Ladder Medallion Jugs.⁸ Πρόκειται με βεβαιότητα για αποτυχημένο και κατά πάσα πιθανότητα μη εμπορεύσιμο προϊόν. Ως εκ τούτου θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μεμονωμένη ένδειξη τοπικής παραγωγής με επιρροές από την ιταλική μαγιόλικα. Μακροσκοπικά δεν είναι σαφές αν το παραψημένο λευκό του χρώμα προέρχεται από λευκό επίχρισμα ή από λεπτό στρώμα κασσιτερούχου εφύαλωσης. Όσον αφορά τη χρονολόγησή του, η σχετική ομοιότητα της διακόσμησής του με την αθηναϊκή απομίμηση μαγιόλικα, παραπέμπει σε μια χρονολόγηση στον 16ο–πρώιμο 17ο αιώνα.

Σημειώνεται ότι οι εισαγωγές ιταλικής κεραμικής δεν σταματούν με την οθωμανική κατάκτηση της πόλης, κάτι που παρατηρείται ευρύτερα στις φραγκοκρατούμενες και λατινοκρατούμενες περιοχές που κατακτήθηκαν από τους Οθωμανούς, όπως το Χλεμούτσι, η Πάτρα, η Μεθώνη, η Θήβα, η Χίος, η Κριμαία, το Stari Bar και το Δυρράχιο. Ωστόσο, η ιταλική κεραμική παρουσιάζεται μειωμένη, όπως συμβαίνει στο Ναύπλιο.⁹

⁸ Βασιλείου 2017, 343, εικ. 20.

⁹ Βασιλείου 2017, 345, γραφήματα 1, 2.

iii. ΙΣΠΑΝΙΚΗ ΜΑΓΙΟΛΙΚΑ (LOZA AZUL / LOZA DORADA)

Η ισπανική μαγιόλικα υπήρξε ένα από τα κύρια εξαγωγίμα είδη μαγιόλικα στην εποχή του ύστερου Μεσαίωνα και της Αναγέννησης. Η loza azul και η loza dorada της περιοχής της Valencia (Manises, Paterna) έχει βρεθεί άλλοτε σε μικρότερη και άλλοτε σε μεγαλύτερη ποσότητα σε έναν εξαιρετικά μεγάλο αριθμό περιοχών. Ωστόσο, το παρόν υλικό αριθμεί λίγα μόνο δείγματα, προερχόμενα κυρίως από το Ναύπλιο.

Στην υπόλοιπη Πελοπόννησο έχουν καταγραφεί λίγα δείγματα στα Ίσθμια, το Χλεμούτσι, το Λεοντάρι και τη Μεθώνη. Αντιθέτως, ιδιαίτερα μεγάλη ποσότητα και ποικιλία, όσον αφορά τον ελλαδικό χώρο, έχει βρεθεί στη Ρόδο και τη Χίο. Η διαφοροποίηση αυτή υποδεικνύει διαφορετικούς εμπορικούς δρόμους.

iv. ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΠΟΡΣΕΛΑΝΗ (BLUE-AND-WHITE PORCELAIN)

Η εύρεση έστω και λιγοστών δειγμάτων κινεζικής πορσελάνης Blue-and-White στο Ναύπλιο είναι πολύ σημαντική, αν αναλογιστούμε τη σπανιότητα της συγκεκριμένης κεραμικής στον ελλαδικό χώρο (μεμονωμένα δείγματα μάς είναι γνωστά από την Κόρινθο, το Χλεμούτσι, τη Θήβα, την Κέα και το Ρέθυμνο). Πρόκειται με βεβαιότητα για πολυτελή κεραμική που απευθυνόταν σε λίγους.

v. ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ

Στο Ναύπλιο έχουν βρεθεί λίγα δείγματα της πρώιμης οθωμανικής κεραμικής "Miletus Ware" με διακόσμηση σε μπλε και μελανό χρώμα. Από όσο γνωρίζω, πρόκειται για τα πρώτα γνωστά θραύσματα από την Πελοπόννησο. Τα πιο χαρακτηριστικά που έχουν βρεθεί στον ελλαδικό χώρο προέρχονται από την Άνδρο, τα οποία όμως είναι διαφορετικού στιλ, με εγχάρακτα μοτίβα σε μελανό βάθος.

Πιο αντιπροσωπευτική παρουσιάζεται η κεραμική των εργαστηρίων της Νίκαιας/Iznik με δείγματα από όλες τις ομάδες της. Η πλειονότητα ανήκει στην τρίτη ομάδα, ωστόσο και η πρώτη ομάδα παρουσιάζεται αντιπροσωπευτική, η οποία σημειωτέον δεν αποτελεί συχνό εύρημα στον ελλαδικό χώρο, με λίγες εξαιρέσεις, όπως είναι η περίπτωση της Θήβας.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΜΕΤΑΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ¹⁰

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης μεταδιδακτορικής έρευνας είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και υπήρξαν πολυεπίπεδα. Κατά πρώτον, συγκεντρώθηκε, καταγράφηκε και μελετήθηκε αυτό το σημαντικό, ποσοτικά και ποιοτικά, κεραμολογικό υλικό. Επίσης, εντοπίστηκαν για πρώτη φορά ορισμένες κατηγορίες στην Αργολίδα, ενώ σε κατηγορίες με αντιπροσωπευτικό υλικό εξήχθησαν πρωτογενείς παρατηρήσεις.

Επιχειρήθηκε η σύγκριση του εξετασθέντος υλικού με το προγενέστερο κεραμολογικό υλικό της μεσοβυζαντινής περιόδου, καθώς και η σύγκριση και αποτίμηση της ποσοτικής διαφοροποίησης μεταξύ των δύο μεγάλων κέντρων, του Άργους και του Ναυπλίου, καθώς και των λοιπών θέσεων της Αργολίδας. Επίσης, το υλικό αυτό εξετάστηκε σε αντιπαραβολή με το δημοσιευμένο υλικό της Πελοποννήσου και του ελλαδικού χώρου ευρύτερα.

Εξαιρετικά σημαντικά υπήρξαν τα συμπεράσματα για την αντίστροφη πορεία των δύο μεγάλων αργολικών κέντρων, του Άργους και του Ναυπλίου, αλλά και την ευρύτερη εξέλιξη της Αργολίδας, όπως προκύπτουν από τη συνθετική εξέταση του παρόντος κεραμολογικού υλικού. Κομβικό ρόλο στην παρούσα έρευνα είχε η αντιπαραβολή των συμπερασμάτων αυτών με τη μαρτυρία των πηγών της εποχής, κυρίως της περιόδου της πρώτης βενετοκρατίας, οι οποίες μας είναι γνωστές μέσα από τις πολυάριθμες και ενδελεχείς μελέτες του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας. Ενδιαφέρουσα υπήρξε και η σύγκριση των δύο περιόδων, φραγκοκρατίας και πρώτης βενετοκρατίας, με γνώμονα πάντοτε το εξετασθέν υλικό.

Σημαντικά υπήρξαν και τα στοιχεία που προέκυψαν για την τοπογραφία του αργολικού πεδίου, κυρίως της κεντρικής και δυτικής Αργολίδας. Κεντρική θέση στην παρούσα έρευνα είχαν και τα στοιχεία που αφορούσαν τους αποδέκτες της εξετασθείσας κεραμικής.

Εν τέλει, το εξετασθέν υλικό αποτελεί μια πολύτιμη αρχαιολογική μαρτυρία για την Αργολίδα στην περίοδο της φραγκικής και πρώτης βενετικής κυριαρχίας. Η μελλοντική δημοσίευση του συγκεκριμένου υλικού ευελπιστούμε να συμβάλει στον

---

¹⁰ Η εκτενής αναφορά στα αποτελέσματα της παρούσας μεταδιδακτορικής έρευνας περιλαμβάνεται στην τελική έκθεση που έχει κατατεθεί στο ΕΚΠΑ· τα εν λόγω πορίσματα πρόκειται να συμπεριληφθούν από τη γράφουσα σε ειδική δημοσίευση. Κάποια πρώτα συμπεράσματα περιέχονται στις δημοσιεύσεις της γράφουσας που έχουν βασιστεί στην παρούσα έρευνα, βλ. Βασιλείου 2017· Vassiliou 2018.

εμπλουτισμό και την εμπάθυνση των γνώσεών μας για την ιστορία και τον υλικό πολιτισμό της περιοχής. Είναι βέβαιο ότι απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση στο ίδιο το κεραμολογικό υλικό όσον αφορά την προέλευσή του, με την επικουρία νέων δημοσιεύσεων από άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου αλλά και με αρχαιομετρικές αναλύσεις. Επίσης, απαιτείται περαιτέρω εμπάθυνση στην αποτίμηση του παρόντος υλικού σε συνδυασμό με τα σύνθετα ιστορικά δεδομένα της εποχής.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στον Πλάτωνα Πετρίδη, αναπληρωτή καθηγητή Βυζαντινής Αρχαιολογίας στο ΕΚΠΑ και επόπτη της παρούσας μεταδιδακτορικής έρευνας, στη δρα Άλκηστη Παπαδημητρίου, διευθύντρια της Εφορείας Αρχαιοτήτων Αργολίδας, στον δρα Δημήτριο Αθανασούλη, πρώην διευθυντή της 25ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων & διευθυντή της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κυκλάδων, στην Ειρήνη Χοχλακίδου, στους/στις αρχαιολόγους δρα Susanne Metaxas, Χρήστο Πιπερό και δρα Γεώργιο Τσεκέ, στις συντηρήτριες Ευτυχία Ουλή και Αντωνία Παπαθανασίου, καθώς και στο φυλακτικό προσωπικό του Βυζαντινού Μουσείου Αργολίδας.

**NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS
SCHOOL OF PHILOSOPHY
FACULTY OF HISTORY AND ARCHAEOLOGY
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY & HISTORY OF ART**

**IMPORTED GLAZED POTTERY FROM ARGOLIS DATED TO
THE FRANKISH AND THE FIRST VENETIAN PERIOD
(13th – first half of the 16th c.)**

POST-DOCTORAL RESEARCH

ENGLISH SUMMARY

Post-doctoral researcher: ANASTASIA VASSILIOU

Academic Supervisor: Prof. PLATON PETRIDIS

OBJECTIVE OF RESEARCH

The aim of this post-doctoral research was to record and study the imported glazed pottery found at various sites in Argolis and dated to the Frankish (1210/12–1388) and the first Venetian occupation (1388–1540) of the region.

In total the material in question consists of 797 diagnostic fragments out of the 5,077 fragments discovered in rescue excavations undertaken by the Hellenic Archaeological Service (5th and 25th Ephorates of Byzantine Antiquities, 4th Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities), mainly in Argos and Nauplio and secondarily in Asine, Merbaka, Plataniti, Chonika and Limnes.

STRUCTURE OF RESEARCH

The first volume is divided into two parts. The first part includes the presentation of the ceramic material, articulated in five general groups:

1. Late and Post-Byzantine Wares
2. Italian Wares
3. Spanish Wares
4. Chinese Wares
5. Ottoman Wares

For each ware there is a review of the relevant literature, a classification, identification of production centres and assessment of its distribution, followed by a study of the present material concerning its fabric, shape, surface treatment (slip, glaze), decoration and dating.

In the second part, the objective is to make a compositional analysis of the various data derived from the material being studied, with the emphasis on the history, topography and urbanism of the region.

The second volume contains the catalogued material with the most representative specimens.

RESEARCH PROBLEMS

- Over-categorization, especially in Late and Post-Byzantine as well as Italian wares, in some cases with vague categorization criteria.
- The material consists mainly of sherds (and not whole vessels), hampering to a certain extent its documentation.
- The lack of photos of good quality, especially in colour, which are essential in the documentation of medieval glazed ceramics.
- The lack of publications on the pottery of other important sites in the eastern Mediterranean.
- The lack or rarity of well-dated assemblages, which is commonplace in medieval pottery in general.
- The lack of widely accepted terminology in certain wares, such as RMR or the complicated Stile Severo style.

- The extremely complicated history of this period, with many crusader states after the sack of Constantinople in 1204.

IMPORTED GLAZED WARES IN THE REGION OF ARGOLIS (13th – first half of the 16th c.)

The material studied includes the following categories:

LATE & POST-BYZANTINE WARES

1. Zeuxippus Ware
2. Zeuxippus Derivatives
3. Thessaloniki Ware
4. Anaia Ware?
5. Lemnos(?) Ware

ITALIAN WARES

1. Protomaiolica
2. Invetriata/ingobbiata policroma tipo RMR
3. Maiolica arcaica
4. Ceramica tipo Santa Croce
5. Veneto Ware
6. Graffita tipo San Bartolo
7. Graffita arcaica
8. Graffita arcaica tardiva
9. Graffita monocroma
10. Graffita rinascimentale
11. Graffita a punta e a stecca
12. Graffita a stecca
13. Graffita a fondo ribassato
14. Blue on White maiolica
15. Zaffera a rilievo
16. Maiolica con decoro "alla porcellana"

17. Maiolica policroma/rinascimentale.

SPANISH WARES

1. Loza azul
2. Loza dorada

CHINESE PORCELAIN

1. Blue-and-White Porcelain

OTTOMAN WARES

1. Miletus Ware
2. Iznik Ware

RESEARCH RESULTS¹

First of all an important body of ceramic material in number and quality, which was hitherto mainly unpublished, was systematically recorded and studied. Moreover, certain categories were detected for the first time in Argolis, while in others, with more representative material, important primary observations were made.

In addition, there was an evaluation of the differences between the two main Argolic centres, Argos and Nauplio, as well as the other settlements of Argolis. Meanwhile, the Argolic material was compared to the corresponding material from the other centres of the Peloponnese and the eastern Mediterranean.

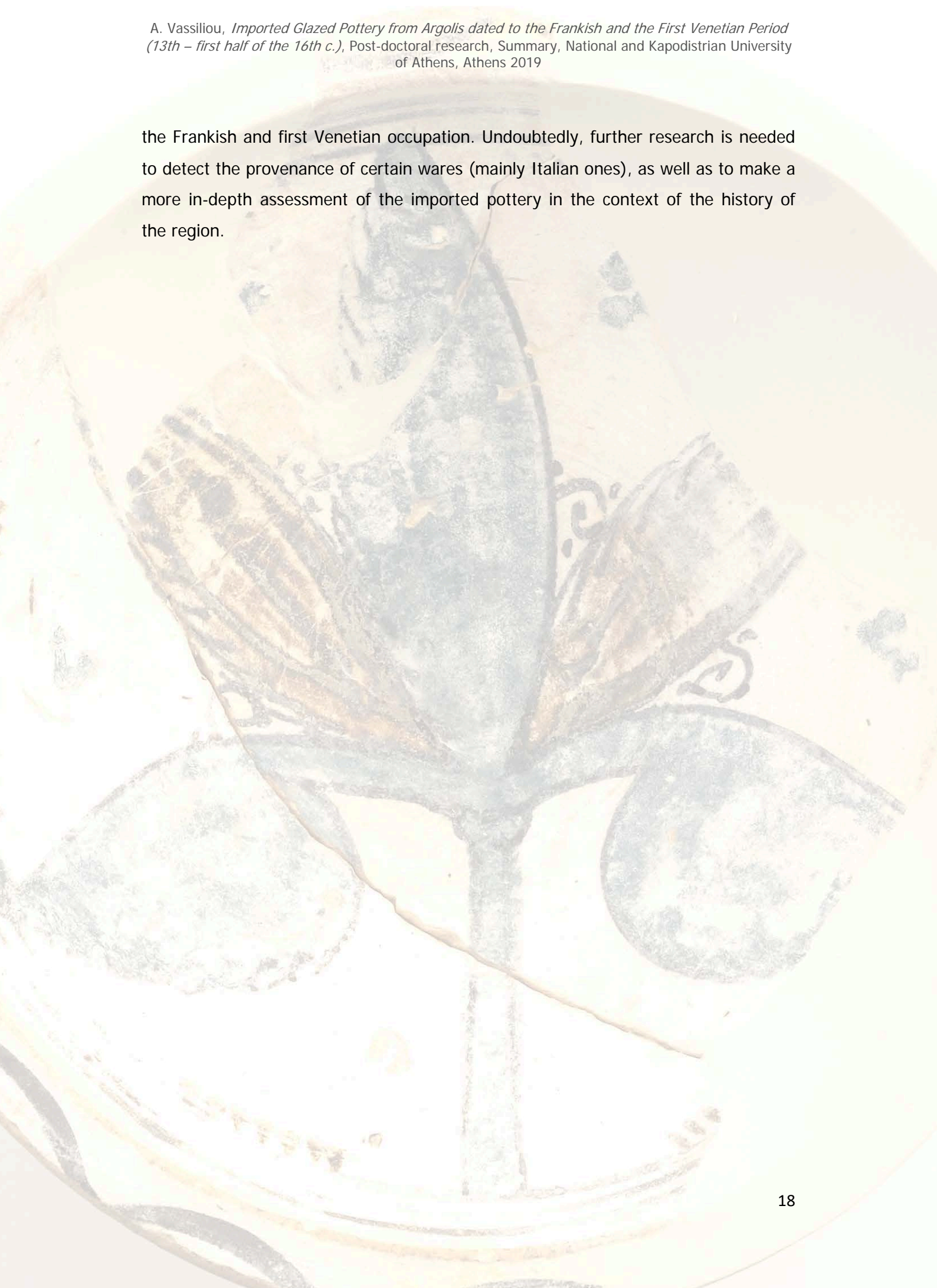
Important results were obtained by comparing the imported pottery with the historical sources of the time. A rich documentation also emerged for the topography and urbanism of central and western Argolis, while some interesting observations were made concerning the recipients of the pottery.

To sum up, this material is a valuable source for the history of Argolis during

---

¹ The detailed results of this post-doctoral research are included in my final report, submitted to the National and Kapodistrian University of Athens and will be included in a detailed publication. Some initial results of this research are included in Βασιλείου 2017 and Vassiliou 2018.

the Frankish and first Venetian occupation. Undoubtedly, further research is needed to detect the provenance of certain wares (mainly Italian ones), as well as to make a more in-depth assessment of the imported pottery in the context of the history of the region.

ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ SELECTED BIBLIOGRAPHY

- Αθανασούλης Δημήτρης, Αναστασία Βασιλείου (επιστ. επιμ.), *Βυζαντινό Μουσείο Αργολίδας. Κατάλογος μόνιμης έκθεσης*, Αθήνα 2016
- Αρβανίτη Σμαράγδη Ι., *Η εφυσλωμένη κεραμική από την πόλη των Θηβών· 13ος αιώνας έως και όψιμη οθωμανική περίοδος (1204-1829). Η μαρτυρία των ανασκαφικών ευρημάτων από την περιοχή της Καδμείας* (διδ. διατριβή–ΕΚΠΑ), τόμ. 1–2, Αθήνα 2013
- Βασιλάκης Νικόλαος, «Εισηγμένη ιταλική κεραμική στην Πάτρα (13ος–18ος αιώνας)», *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας* 36 (2015) 305–324
- Βασιλείου Αναστασία, *Μεσοβυζαντινή εφυσλωμένη κεραμική από την πόλη του Άργους (10ος–α' τέτ. 13ου αι.)* (διδ. διατριβή – ΕΚΠΑ), τόμ. I–II, Αθήνα 2014
- Βασιλείου Αναστασία, «Κεραμική ιταλικών εργαστηρίων στο βενετοκρατούμενο Ναύπλιο», στο *Λιάτα* 2017, 331–348, 411–418
- Γιαγκάκη Αναστασία Γ., *Εφυσλωμένη κεραμική από τη θέση «Άγιοι Θεόδωροι» στην Ακροναυπλία (11ος–17ος αι.)*, Αθήνα 2012
- Γιαγκάκη Αναστασία, Όλγα Γκράτζου (επιμ.), *Εκπαιδευτική Συλλογή Μεσαιωνικής και Νεότερης Κεραμικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης – Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας*, Ρέθυμνο 2012
- Δεϊλάκη Ευαγγελία, «Ακροναυπλία», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 28 (1973) Β1, 87–90
- Καλαμαρά Παρή (επιστ. επιμ.), *Μονεμβασία: Αντικείμενα–Περιβάλλον–Ιστορία. Η Αρχαιολογική Συλλογή*, Αθήνα 2004² (1η έκδ. 2001)
- Καλοπίση-Βέρτη Σοφία (επιστ. επιμ.), *Διδακτική Συλλογή Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Κεραμικής – Μουσείο Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας*, Αθήνα 2003
- Καραγιάννη Ουρανία Κ., *Κοινωνία και πολιτισμός του ελληνορθόδοξου κόσμου της Βενετίας τον 17ο αιώνα: έργα τέχνης και αντικείμενα υλικού βίου από αρχειακές πηγές* (διδ. διατριβή – ΕΚΠΑ), Αθήνα 2014
- Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, «Ναύπλιο: από την τειχισμένη μεσαιωνική πόλη στην ανοικτή πόλη του 19ου αιώνα (1828–1870)», *150 Χρόνια Ναυπλιακή Επανάσταση: 1 Φεβρουαρίου–8 Απριλίου 1862, Ναύπλιο, 12–14 Οκτωβρίου 2012*, επιστ. επιμ. Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, Μαρία Βελιώτη-Γεωργοπούλου, Ναύπλιο 2013, 327–348
- Καρούζου Σέμνη, *Τό Ναύπλιο*, Αθήνα 1979
- Κονδύλης Θάνος, «Η Αργολίδα την περίοδο 1350–1400. Το τέλος της Φραγκοκρατίας και η αρχή της Βενετοκρατίας», στο *Μαλτέζου, Πανοπούλου* 2010, 19–38
- Κονδύλης Θάνος, *Το Ναύπλιο και η Βενετία (1388–1540). Μια αναγεννησιακή πόλη στην ελληνοβενετική Ανατολή*, Αθήνα 2016
- Κοντογιάννης Νίκος Δ., Ιωάννα Μ. Γρηγοροπούλου, *Το Κάστρο της Μεθώνης*, Αθήνα 2009
- Κουμανούδη Μαρίνα, «Η κατάσταση του αγροτικού πληθυσμού του Άργους στα τέλη του 14ου αιώνα», στο *Μαλτέζου, Πανοπούλου* 2010, 121–133
- Κουμανούδη Μαρίνα, «Επαμφοτερισμοί της κυριάρχου στο Κράτος της Θάλασσας. Η διοίκηση του Ναυπλίου κατά την πρώτη βενετοκρατία (1388–1540)», στο *Λιάτα* 2017, 41–82
- Κωνσταντινίδου Αλεξάνδρα, Αθανασία Ράλλη, «Η κεραμική», *Γλαρέντζα – Clarence*, επιμ. Δημήτρης Αθανασούλης, Αθανασία Ράλλη, Αθήνα 2005, 44–49

- Λαμπруνίδης Μιχαήλ Γ., *Η Ναυπλία από τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς*, Ναύπλιο 2001⁴ (1η έκδ. 1898)
- Λιάτα Ευτυχία Δ., «Από την πρώτη στη δεύτερη βενετοκρατία: Επισημάνσεις», στο Λιάτα 2017, 29–40
- Λιάτα Ευτυχία Δ. (επιστ. επιμ.), *Τῆς Βενετιᾶς τ' Ἀνάπλι: 300 χρόνια από το τέλος μιας εποχής, 1715–2015, Ναύπλιο, 9–11 Οκτωβρίου 2015*, Ναύπλιο 2017
- Μαλτέζου Χρύσα (επιστ. διεύθ.), *Βενετοκρατούμενη Ελλάδα. Προσεγγίζοντας την ιστορία της*, τόμ. Α'–Β', Αθήνα – Βενετία 2010
- Μαλτέζου Χρύσα, Αγγελική Πανοπούλου (επιμ.), *Βενετία – Άργος. Σημάδια της βενετικής παρουσίας στο Άργος και στην περιοχή του, Άργος, 11 Οκτωβρίου 2008*, Αθήνα – Βενετία 2010
- Μιχαηλίδου Μαρία, «Εισηγμένη κεραμική στη Ρόδο στα χρόνια της ιπποτοκρατίας (1309–1522)», *Ρόδος 2.400 χρόνια. Η πόλη της Ρόδου από την ίδρυσή της μέχρι την κατάληψη από τους Τούρκους (1523)*, Ρόδος, 24–29 Οκτωβρίου 1993, τόμ. Β', Αθήνα 2000, 417–428
- Μιχαηλίδου Μαρία, *Βυζαντινή και μεσαιωνική εφυσωμένη κεραμική στη Ρόδο από τα τέλη του 10ου αι. έως το 1522: η μαρτυρία των ανασκαφικών ευρημάτων της πόλης* (διδ. διατριβή – ΕΚΠΑ), τόμ. Α'–Β', Αθήνα 2014
- Μπακιρτζής Χαράλαμπος (επιμ.), *7ο Διεθνές Συνέδριο Μεσαιωνικής Κεραμικής της Μεσογείου, Θεσσαλονίκη, 11–16 Οκτωβρίου 1999*, Αθήνα 2003
- Μπορμπουδάκη Μαρία (επιστ. επιμ.), *Πηλός & Χρώμα. Νεώτερη κεραμική του ελλαδικού χώρου* (κατάλογος έκθεσης), Αθήνα 2007
- Ντούρου-Ηλιοπούλου Μαρία, *Το φραγκικό πριγκιπάτο της Αχαΐας (1204–1432). Ιστορία, οργάνωση, κοινωνία*, Θεσσαλονίκη 2005
- Παπαδία-Λάλα Αναστασία, *Ο θεσμός των αστικών κοινοτήτων στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο της βενετοκρατίας (13ος–18ος αι.). Μια συνθετική προσέγγιση*, Βενετία 2004
- Παπαδία-Λάλα Αναστασία, «Κοινωνία, κοινότητα και συγκρότηση ταυτοτήτων στο βενετοκρατούμενο Ναύπλιο δύο εποχών (1389–1540, 1686–1715)», στο Λιάτα 2017, 125–144
- Παπανικόλα-Μπακιρτζή Δήμητρα, «Εργαστήρια εφυσωμένης κεραμικής στο βυζαντινό κόσμο», στο Μπακιρτζής 2003, 45–66
- Παπανικόλα-Μπακιρτζή Δήμητρα, Νίκος Ζήκος (επιστ. επιμ.), *Εφυσωμένη κεραμική υστεροβυζαντινών χρόνων από τη Θράκη. Απόπειρα ανάγνωσης ανασκαφικών ευρημάτων*, Θεσσαλονίκη 2007
- Πέννας Χαράλαμπος, «Το μεσαιωνικό φρούριο Κότζινος της Λήμνου», *Αρχαιολογία & Τέχνες* 50 (1994) 68–74
- Πιτερός Χρήστος, «Ναύπλιο. Πύλη της Ξηράς και ενετικά τείχη στο Πάρκο Σταϊκόπουλου», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 49 (1994) Β1, 153–155
- Πιτερός Χρήστος, «Ναύπλιο. Πάρκο Σταϊκόπουλου. Ανασκαφική έρευνα ενετικών τειχών και Πύλης της Ξηράς», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 51 (1996) Β1, 92–93
- Πιτερός Χρήστος, «Ναύπλιο. Πάρκο Σταϊκόπουλου. Πύλη της Ξηράς και ενετικά τείχη (οδός Α. Συγγρού και 25ης Μαρτίου)», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 52 (1997) Β1, 144–147
- Πιτερός Χρήστος Ι., «Συμβολή στην αργειακή τοπογραφία. Χώρος, οχυρώσεις, τοπογραφία και προβλήματα», *Άργος και Αργολίδα. Τοπογραφία και πολεοδομία*, Αθήνα – Άργος, 28/4-1/5/1990, επιμ. Anne Pariente, Gilles Touchais, Αθήνα 1998, 179–210

- Πιτερός Χρήστος, «Η ακρόπολη της Λάρισας και τα τείχη της πόλης του Άργους», στο Mulliez, Μπανάκα-Δημάκη 2013, 335–352
- Πούλου-Παπαδημητρίου Ναταλία, «Εισηγμένη κεραμική από περιοχές της βόρειας και κεντρικής Ιταλίας στον βενετοκρατούμενο ελληνικό χώρο», στο Μαλτέζου 2010, τόμ. Α', 621–636
- Στεριώτου Ιωάννα, «Οι οχυρώσεις του Ναυπλίου: διαχρονικός οδηγός για την ανάπτυξη του συστήματος των προμαχώνων (15ος–18ος αι.)», στο Λιάτα 2017, 301–312
- Τζαβέλλα Έλλη, «Οί μαρτυρίες τῆς κεραμικῆς τῆς ὕστερης ἐνετικῆς καὶ νεώτερης περιόδου (15ος–20ὸς αι.)», *Κύθηρα. Τὸ μινωικὸ ἱερὸ κορυφῆς στὸν Ἅγιο Γεώργιο στὸ Βουνό, 3. Τὰ εὐρήματα*, επιστ. επιμ. Γιάννης Σακελλαράκης, Αθήνα 2013, 267–327
- Τσικνάκης Κώστας Γ., «Ο ελληνικός χώρος στη διάρκεια της βενετοκρατίας», στο Μαλτέζου 2010, τόμ. Α', 21–69
- Andrews Kevin, *Castles of the Morea* (αναθεωρημένη έκδοση), Princeton 2006 (1η έκδ. 1953)
- Ajmar-Wollheim Marta, Flora Dennis (επιμ.), *At Home in Renaissance Italy*, London 2006
- Athanassopoulos Effie F., "Landscape Archaeology and the Medieval Countryside: Settlement and Abandonment in the Nemea Region", *International Journal of Historical Archaeology* 14 (2010) 255–270
- Baker Julian, "Two Thirteenth-Century Hoards and Some Site Finds from Argos", *The Numismatic Chronicle* 167 (2007) 211–233
- Bakourou Aimilia, Evi Katsara, Pari Kalamara, "Argos and Sparta: Pottery of the 12th and 13th Centuries", στο Μπακιρτζής 2003, 233–236
- Beltrán de Heredia Bercero Julia, Núria Miró i Alaix, *The Ceramics Trade in Barcelona in the 16th–17th centuries: Italy, France, Portugal, the Workshops of the Rhine and China*, Barcelona 2010
- Berti Graziella, Laura Cappelli, Riccardo Francovich, "La maiolica arcaica in Toscana", στο *La ceramica medievale*, 483–510
- Blake Hugo, "The Medieval Incised Slipped Pottery of North-West Italy", στο *La ceramica medievale*, 317–352
- Bocharov Sergei, Véronique François, Ayrat Sitdikov (επιμ.), *Glazed Pottery of the Mediterranean and the Black Sea Region, 10th–18th Centuries*, τόμ. 2, Kazan – Kishinev 2017
- Böhlendorf-Arslan Beate, *Glasierte byzantinische Keramik aus der Türkei*, τόμ. I–III, Istanbul 2004
- Böhlendorf-Arslan Beate, *Spätantike, byzantinische und postbyzantinische Keramik*, Staatliche Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz, Wiesbaden 2013
- Böhlendorf-Arslan Beate, "Surveying the Troad: Byzantine Sites and their Pottery", στο Vroom 2015, 47–89
- Bon Antoine, *La Morée franque. Recherches historiques, topographiques et archéologiques sur la principauté d'Achaïe (1205–1430)*, Paris 1969
- Caroscio Marta, *La maiolica in Toscana tra Medioevo e Rinascimento. Il rapporto fra centri di produzione e di consume nel periodo di transizione*, Firenze 2009
- D'Amico Erica, "The Excavation of UTS 161. The Pottery", *Stari Bar: The Archaeological*

- Project 2004. Preliminary Report*, επιμ. Sauro Gelichi, Mitja Guštin, Firenze 2005, 61–74
- Davies Siriol, "Venetian Nauplion in the Early Sixteenth Century", *Περιηγητές και αξιωματούχοι στην Πελοπόννησο: Περιγραφές – Αναφορές – Στατιστικές, Δ' Συμπόσιο Ιστορίας και Τέχνης προς τιμήν του Σερ Στήβεν Ράνσιμαν, 26–28 Ιουλίου 1991*, επιμ. Χάρης Α. Καλλιγά, Μονεμβασία 1994, 87–97 (ανατύπωση: 2005)
- Déroche Vincent, Spieser Jean-Michel (επιμ.), *Recherches sur la céramique byzantine, Actes du Colloque organisé par l'École française d'Athènes et l'Université de Strasbourg II, Athènes, 8-10 avril 1987*, Athènes 1989
- Di Ciaccio Donatella, "Ceramica postmedievale dal territorio valtellinese", *La Valtellina nei secoli: studi e ricerche archeologiche*, επιμ. Valeria Mariotti, τόμ. II, Mantova 2015, 803–974
- Dufournier Daniel, Anne-Marie Flambard, Ghislaine Noyé, "A propos de céramique 'RMR': problèmes de définition et de classement, problèmes de repartition", στο *La ceramica medievale*, 251–277
- Fortini Brown Patricia, "The Venetian Casa", στο Ajmar-Wollheim, Dennis 2006, 50–65
- François Véronique, *La céramique byzantine à Thasos*, τόμ. 1–2, Paris 1995
- Gelichi Sauro, "La ceramica ingubbiata medievale nell'Italia nord-orientale", *La ceramica medievale*, 353–407
- Gelichi Sauro, "Ceramiche 'tipo Santa Croce'. Un contributo alla conoscenza delle produzioni venete tardo-medievali", *Archeologia Medievale* 20 (1993) 229–301
- Gelichi Sauro, "La ceramica bizantina in Italia e la ceramica italiana nel Mediterraneo orientale tra XII e XIII secolo: stato degli studi e proposte di ricerca", στο Gelichi 1993, 9–46
- Gelichi Sauro (επιμ.), *La ceramica nel mondo bizantino tra XI e XV secolo e i suoi rapporti con l'Italia, Atti del Seminario Certosa di Pontignano, Siena, 11–13 marzo 1991*, Firenze 1993
- Gelichi Sauro, *The Archaeology of an Abandoned Town: The 2005 Project in Stari Bar*, Firenze 2006
- Gelichi Sauro (επιμ.), *Atti del IX Congresso Internazionale sulla Ceramica Medievale nel Mediterraneo, Venezia, 23–27 novembre 2009*, Firenze 2012
- Gerola Giuseppe, "Le fortificazioni di Napoli di Romania", *Annuario della R. Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente* 13–14 (1930–1931) 347–410
- Giorgio Marcella (επιμ.), *Storie [di] Ceramiche 2. Maioliche "Arcaiche"*, Firenze 2016
- Goldthwaite Richard A., "The Economic and Social World of Italian Renaissance Maiolica", *Renaissance Quarterly* 42 (1989) 1–32
- Gregory Timothy E., "Local and Imported Medieval Pottery from Isthmia", στο Gelichi 1993, 283–306
- Grieco Allen J., "Meals", στο Ajmar-Wollheim, Dennis 2006, 244–253
- Gutiérrez Alejandra, *A Guide to the Identification of Spanish Medieval and Later Ceramics (13th to 17th centuries)* <https://community.dur.ac.uk/spanish.pottery>
- Hahn Margrete, "The Berbati-Limnes Project: The Early Byzantine to Modern Periods", στο Wells 1996, 345–451
- Hayes J.W., *Excavations at Saraçhane in Istanbul*, τόμ. 2. *The Pottery*, Princeton, N.J. 1992
- Hazırlayan Yayına, Filiz Yenişehirlioğlu (επιμ.), *XIth Congress AIECM3 on Medieval and Modern Period Mediterranean Ceramics, Antalya, 19–24 October 2015*, τόμ. 1–2, Ankara 2018

- Hess Catherine, *Italian Ceramics: Catalogue of the J. Paul Getty Museum Collection*, Los Angeles 2002
- Ilieva Aneta, *Frankish Morea (1205–1262). Socio-cultural Interaction between the Franks and the Local Population*, Athens 1991
- Ince Gillian, Andrew Ballantyne, *Paliochora on Kythera: Survey and Interpretation. Studies in Medieval and Post-Medieval Settlements*, Oxford 2007
- Jacoby David, "The Encounter of Two Societies: Western Conquerors and Byzantines in the Peloponnesus after the Fourth Crusade", *The American Historical Review* 78 (1973) 873–906
- Kontogiannis Nikos D., "Excavation of a 13th-Century Church near Vasilitzi, Southern Messenia", *Hesperia* 77 (2008) 497–537
- La ceramica medievale nel Mediterraneo occidentale, Siena 8–12 ottobre 1984 – Faenza 13 ottobre 1984*, Firenze 1986
- Lock Peter, *Οι Φράγκοι στο Αιγαίο: 1204–1500*, μπφ. Γιώργος Κουσουνέλος, Αθήνα 1998 (τίτλος πρωτοτύπου: *The Franks in the Aegean: 1204–1500*, Longman Group Limited 1995)
- Marchetti Patrick, "Argos: la ville en ses remparts", στο Mulliez, Μπανάκα-Δημάκη 2013, 315–334
- Megaw A.H.S., "Zeuxippus Ware", *The Annual of the British School at Athens* 63 (1968) 67–88
- Megaw A.H.S., "Zeuxippus Ware again", στο Déroche, Spieser 1989, 259–266
- Mercangöz Zeynep, "Archaeological Finds on Late Byzantine Commercial Productions at Kadikalesi, Kuşadası", *Byzantine Craftsmen – Latin Patrons: Reflections from the Anaian Commercial Production in the Light of the Excavations at Kadikalesi nearby Kuşadası*, επιμ. Zeynep Mercangöz, Ege Yayınları 2013, 25–58
- Moore Valeri Anna, Marino Marini, "Ceramica ingobbiata e graffita da Castelfiorentino", *Atti del XLIV Convegno Internazionale della Ceramica*, Firenze 2012, 97–111
- Mulliez Dominique, Άννα Μπανάκα-Δημάκη (επιμ.), *Στα βήματα του Wilhelm Vollgraff. Εκατό χρόνια αρχαιολογικής δραστηριότητας στο Άργος, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, 25–28 Σεπτεμβρίου 2003*, Αθήνα 2013
- Nepoti Sergio, *Ceramiche graffite della donazione Donini Baer*, Faenza 1991
- Oikonomou-Laniado Anastasia, "La céramique protomajolique d'Argos", στο Gelichi 1993, 307–316
- Papanikola-Bakirtzi Demetra, Yona Waksman, "Thessaloniki Ware Reconsidered", στο Vroom 2015, 227–248
- Patitucci Uggeri Stella, "La protomaiolica del Mediterraneo orientale in rapporto ai centri di produzione Italiani", *Corsi di cultura sull'arte ravennate e bizantina* 32 (1985) 337–402
- Patitucci Uggeri Stella (επιμ.), *La protomaiolica: bilancio e aggiornamenti*, Firenze 1997
- Patitucci Uggeri Stella (επιμ.), *La ceramica invetriata tardomedievale dell'Italia centro-meridionale*, Firenze 2000
- Piérart Michel, Gilles Touchais, *Argos. Une ville grecque de 6000 ans*, Paris 1996
- Ravanelli Guidotti Carmen, "Ceramica dal Vicino Oriente antico all'Ottocento italiano", *Museo Internazionale delle Ceramiche in Faenza. Guida ragionata*, Torino 2008, 17–58
- Riavez Pietro, "Atlit – ceramica RMR", στο Patitucci Uggeri 2000, 207–222

- Riavez Pietro, "Atlit – Protomaiolica: ceramiche italiane nel Mediterraneo orientale", // *Congresso Nazionale di Archeologia Medievale, Brescia, 28 settembre–1 ottobre*, επιμ. Gian Petro Brogiolo, Firenze 2000, 444–450
- Saccardo Francesca, "Contesti medievali nella laguna e prime produzioni graffite veneziane", στο Gelichi 1993, 201–239
- Saccardo Francesca, Lorenzo Lazzarini, Michelangelo Munarini, "Ceramiche importate a Venezia e nel Veneto tra XI e XIV secolo", στο Μπακιρτζής 2003, 395–420
- Saint-Guillain Guillaume, "Abus de pouvoir ou gouvernance de proximité? Administrateurs Vénitiens et administrés à travers l'exemple de la prise d'Argos par les Ottomans en 1397", στο Μαλτέζου, Πανοπούλου 2010, 81–119
- Sanders G.D.R., "An Assemblage of Frankish Pottery at Corinth", *Hesperia* 56 (1987) 159–195
- Sanders G., "Three Peloponnesian Churches and their Importance for the Chronology of Late 13th and Early 14th Century Pottery in the Eastern Mediterranean", στο Déroche, Spieser 1989, 189–199
- Sanders G.D.R., "Recent Finds from Ancient Corinth: How Little Things make Big Differences", *Tenth BABESCH Byvanck Lecture, 29 November 2016*, Leiden 2016, 1–31
- Sanders G.D.R., "Renaissance Period Pottery at Corinth dated by Tessere Mercantile and Mould Blown Glass", *12th Congress AIECM3 on Medieval and Modern Period Mediterranean Ceramics, Athens, 21–27 October 2018*
- Savvides A.G.C., "Nauplion in the Byzantine and Frankish Periods", *Πελοποννησιακά* 19 (1991–1992) 286–302
- Schaefer Wulf, "Neue Untersuchungen über die Baugeschichte Nauplias im Mittelalter", *Archäologischer Anzeiger* 76 (1961) 156–214
- Skartsis Stefania S., *Chlemoutsi Castle (Clermont, Castel Tornese), NW Peloponnese: Its Pottery and its Relations with the West (13th–early 19th centuries)*, Oxford 2012
- Stern Edna J., *Άκκο Ι, The 1991–1998 Excavations: The Crusader-Period Pottery*, τόμ. 1–2, Jerusalem 2012
- Stillwell MacKay Theodora, "More Byzantine and Frankish Pottery from Corinth", *Hesperia* 36 (1967) 249–320
- Stillwell MacKay Theodora, "Pottery of the Frankish Period: 13th and Early 14th Century", στο Williams, Bookidis 2003, 401–422
- Tagliente Paola, "La ceramica invetriata policroma nel basso Salento", στο Patitucci Uggeri 2000, 167–182
- Tagliente Paola, "La ceramica dell'età di transizione nella Puglia meridionale: la fine delle 'RMR' e l'inizio delle produzioni graffite", *III Congresso Nazionale di Archeologia Medievale, Salerno, 2–5 ottobre 2003*, επιμ. Paolo Peduto, Rosa Fiorillo, Firenze 2003, 153–158
- Tinelli Marisa, "Polychrome Lead-Glazed Ware in Medieval Salento (Apulia): Production, Trade and Use", στο Hazırlayan, Yenişehirlioğlu 2018, τόμ. 2, 157–168
- Tite Michael S., "The Production Technology of Italian Maiolica: A Reassessment", *Journal of Archaeological Science* 36 (2009) 2065–2080
- Vassiliou Anastasia, "Sherds from around the Church: Pottery from the Panayia Church at Chonika, Argolis", *AURA* 1 (2018) 127–155
- Vroom Joanita, *After Antiquity. Ceramics and Society in the Aegean from the 7th to the 20th century A.C.: A Case Study from Boeotia, Central Greece*, Leiden 2003

Vroom Joanita (επιμ.), *Medieval and Post-Medieval Ceramics in the Eastern Mediterranean: Fact and Fiction, Proceedings of the First International Conference on Byzantine and Ottoman Archaeology, Amsterdam, 21–23 October 2011*, Turnhout 2015

Waksman Yona, Véronique François, "Vers une redefinition typologique et analytique des céramiques byzantines du type *Zeuxippus Ware*", *Bulletin de Correspondance Hellénique* 128–129 (2004–2005) 629–724

Wells Berit (επιμ.), *The Berbati-Limnes Archaeological Survey 1988–1990*, Stockholm 1996

Whitehouse David, "The Origins of Italian Maiolica", *Archaeology* 31/2 (1978) 42–49

Whitehouse David, "Medieval Pottery in Italy: The Present State of Research", *La céramique médiévale en Méditerranée occidentale, Xe–XVe siècles, Valbonne, 11–14 septembre 1978*, Paris 1980, 65–82

Williams Charles K., "Frankish Corinth: An Overview", στο Williams, Bookidis 2003, 423–434

Williams Charles K., Nancy Bookidis (επιμ.), *Corinth, the Centenary: 1896–1996*, The American School of Classical Studies at Athens 2003

Wright Diana, "Late-fifteenth-century Nauplion: Topography, Walls, and Boundaries", *Θησαυρίσματα* 30 (2000) 163–187

Yangaki Anastasia G., "Céramique glaçurée provenant de Nauplie et d'Argos (XIIe–XIIIe siècles): observations préliminaires", *Bulletin de Correspondance Hellénique* 132 (2008) 587–616

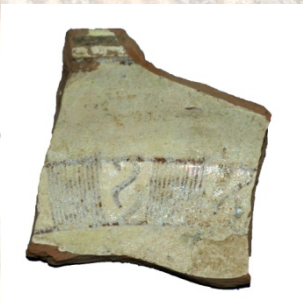

Yangaki Anastasia G., "Observations on the Glazed Pottery of the 11th–17th Centuries A.D. from Akronauplia", στο Gelichi 2012, 276–281

**ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ & ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΕΚΥΨΑΝ ΑΠΟ
ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΜΕΤΑΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ**

**PUBLICATIONS & PRESENTATIONS BASED ON THIS POST-
DOCTORAL RESEARCH**

1. Α. Βασιλείου, «Κεραμική ιταλικών εργαστηρίων στο βενετοκρατούμενο Ναύπλιο», *Τῆς Βενετιάς τ' Ἀνάπλι. 300 χρόνια από το τέλος μιας εποχής, 1715–2015, Επιστημονικό Συμπόσιο, Ναύπλιο, 9–11 Οκτωβρίου 2015*, Πρακτικά, επιστ. επιμ. Ευτυχία Δ. Λιάτα (Ναυπλιακά Ανάλεκτα ΙΧ), Ναύπλιο 2017, 331–348, 411–418
2. A. Vassiliou, "Sherds from around the Church: Pottery from the Panayia Church at Chonika, Argolis", *AURA* 1 (2018) 127–155
3. A. Vassiliou, "Protomaiolica in Argolis: an Early Type of Italian Maiolica", *12th Congress AIECM3 on Medieval and Modern Period Mediterranean Ceramics, Athens, 21–27 October 2018*

CHARACTERISTIC SAMPLES OF THIS POST-DOCTORAL RESEARCH

LATE & POST-BYZANTINE GLAZED POTTERY			
PHOTO	WARE	PROVENANCE	DATING
	Zeuxippus Ware	Nauplio, Castle of Akronauplia	first half of the 13th century
	Zeuxippus Derivatives	Nauplio, Castle of Akronauplia	first half of the 13th century
	Thessaloniki Ware	Nauplio, Castle of Akronauplia	second half of the 13th – 14th century

	<p>Lemnos (?) Ware</p>	<p>Nauplio, Castle of Akronauplia</p>	<p>15th century</p>
---	------------------------	---------------------------------------	---------------------

<p>ITALIAN GLAZED POTTERY</p>			
<p>PHOTO</p>	<p>WARE</p>	<p>PROVENANCE</p>	<p>DATING</p>
	<p>Protomaiolica</p>	<p>Argos, Kontoyianni – Paraskevopoulou plot</p>	<p>second half of the 13th – early 14th century</p>
	<p>Ingobbiata dipinta tipo RMR</p>	<p>Merbaka, Crypt of the Church of the Dormition of the Virgin</p>	<p>late 13th – 14th century</p>

	<p>Maiolica arcaica</p>	<p>Nauplio, Castle of Akronauplia</p>	<p>second half of the 13th – first half of the 14th century</p>
	<p>Veneto Ware</p>	<p>Argos, OTE plot</p>	<p>late 13th – early 14th century</p>
	<p>Graffita arcaica</p>	<p>Nauplio, Castle of Akronauplia</p>	<p>late 14th – first half of the 15th century</p>
	<p>Graffita rinascimentale</p>	<p>Nauplio, Castle of Akronauplia</p>	<p>late 15th – first half of the 16th century</p>

	<p>Graffita a fondo ribassato</p>	<p>Nauplio, Castle of Akronauplia</p>	<p>16th century</p>
	<p>Graffita a punta e a stecca</p>	<p>Nauplio, Castle of Akronauplia</p>	<p>16th – 17th century</p>
	<p>Blue on White Maiolica</p>	<p>Nauplio, Castle of Akronauplia</p>	<p>late 15th – early 16th century</p>
	<p>Maiolica policroma</p>	<p>Nauplio, Castle of Akronauplia</p>	<p>late 15th – early 16th century</p>

SPANISH MAIOLICA			
PHOTO	WARE	PROVENANCE	DATING
	Loza dorada	Nauplio, Castle of Akronauplia	15th century